

Eğitimde Program Geliştirme

Kuramdan Uygulamaya

Özcan DEMİREL

27. Baskı

Prof. Dr. Özcan DEMİREL

EĞİTİMDE PROGRAM GELİŞTİRME Kuramdan Uygulamaya

ISBN 978-605-318-026-5

DOI 10.14527/9786053180265

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarına aittir.

© 2020, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Bu kitap T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayinevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayinevi**dir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** ve **Pegemindeks.net** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

1. Baskı: Kasım 1997, Ankara

27. Baskı: Şubat 2020, Ankara

Yayın-Proje: Şehriban Türüldür
Dizgi-Grafik Tasarım: Ayşe Nur Yıldırım
Kapak Tasarım: Pegem Akademi

Salmat Basım Yayıncılık Ambalaj Sanayi Tic. Ltd. Şti.
Büyük Sanayi 1. Cadde 95/1
İskitler/ANKARA
Tel: 0312-341 1020

Yayıncı Sertifika No: 36306

Matbaa Sertifika No: 26062

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay/ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51
Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

*Eşim Nursel'e ve
Çocuklarım Hakan'a ve Okan'a*

25. BASKIYA ÖN SÖZ

Yaklaşık 25 yıl önce eğitim programları ve öğretim alanında bir yapıt ortaya koyma düşüncesine kapılmış; ancak, etik değerler ve hocalarım Prof. Dr. Selahattin Ertürk ile Prof. Dr. Fatma Varış'a saygım nedeni ile onların emekli olmalarını beklemiştim. Eğitim sistemimizde 1990'lı yıllarda program geliştirme çalışmalarının 'Dünya Bankası Projeleri' kapsamında yapılan çalışmalarla yoğunluk kazanması, eğitimde program geliştirme bilim dalına ve bu dalda yetişmiş olan uzmanlarına ilgi ve gereksinimi arttırıcı özellik taşımaya başlamıştı. 21. yüzyıla yaklaşırken program geliştirme alanındaki son gelişmelerin ve çağdaş yönelimlerin bu çalışma içinde yer almasını da dikkate alarak ilk kitabımı 1997 yılında yayımlamayabildim. Aradan tam 20 yıl geçti. Bu süre içinde her baskıda ekleme ve çıkarmalar yaparak 25. baskıya ulaşmış olduk.

İçinde yaşadığımız 21. yüzyılda bilginin giderek ve katlanarak çoğalması kitabın güncellenmesini daha da önemli hale getirmektedir. Bir yayıncı dostum kâğıdın ağaçtan elde edilmesini de vurguluyarak "her kitap bir ağaçtır" benzetmesini yapardı. "Nasıl ki bir ağacı zamanı gelince budar ve uzun ömürlü olması için bakarsanız; o ağaç da aynı şekilde büyür, gelişir ve uzun ömürlü olur." derdi. Kitabın kapağının değişmesinden çok içindeki bilgilerin değişmesi ve güncellenmesinin onun ömrünü uzatacağı bir gerçektir. Biz de bu tür benzetme ve düşüncelerden yola çıkarak; önce budama, daha sonra da eski bilgileri ayıklayıp yeni bilgileri ekleme yaparak 25. baskıyı çıkarmaya karar verdik.

Bu baskının gözden geçirilmesi ve yenilenmesinde pek çok meslekdaşım ve öğrencimin katkıları oldu. Program tasarımları ve modelleri konusunun daha ayrıntılı ele alınması ve program değerlendirme konusunda DAPDEM'i alan yazına kazandırma çabaları nedeniyle Prof. Dr. Kıymet Selvi'ye ve Yrd. Doç. Dr. Nevriye Yazçayır'a, 25. baskının yayınlanmadan önce baştan sona kadar titiz bir şekilde okunup gözden geçirilmesinde ve bazı eklerin budanmasındaki katkıları nedeni ile Doç. Dr. Kasım Kıroğlu'na, bu baskının özel olması ve ömrünün uzun erimli olması için çaba gösteren ve 20 yıldır birlikte çalıştığım Pegem Akademisinin kurucusu ve şirket müdürü Servet Sarıkaya'ya ve tüm Pegem yayın ekibine sonsuz teşekkürlerimi sunmak isterim.

Bu çalışmanın az da olsa program geliştirme alanına katkı getirmesi yazarı mutlu kılacaktır.

Prof. Dr. Özcan DEMİREL

Temmuz, 2017 Ankara

27. BASKIYA ÖN SÖZ

Eğitim alanyazınında 1997 yılından beri yayımlanan bu kitabın 27. Baskıya ulaşması siz değerli akademisyen arkadaşlarımla ve öğrencilerimin destekleri ile oldu. Ne mutlu bizlere ki biz emekli olsak bile ortaya çıkardığımız eserler emekli olmuyor. Ancak onların da son kullanma tarihi bir gün gelecektir. İşte o zaman perde deme zamanı olacaktır.

Nice baskılara güncellenerek birlikte ulaşmak dileği ile ...

Prof. Dr. Özcan DEMİREL

Şubat, 2020 Ankara

Prof. Dr. Özcan DEMİREL

Özcan DEMİREL, 26.05.1943 tarihinde Adapazarı-Sapanca'da doğmuş, 1960'da Arifiye İlköğretmen Okulu'ndan mezun olmuş ve bir öğretim yılı Anadolu'nun bir köyünde ilkokul öğretmenliği yapmıştır. 1964 yılında Gazi Eğitim Enstitüsü İngilizce Bölümü'nü bitirmiş ve on yıl süreyle orta dereceli okullarda İngilizce öğretmenliği ve müdür yardımcılığı görevi yapmıştır. 1974 yılında Hacettepe Üniversitesi'ne İngilizce öğretim görevlisi olarak girmiş ve aynı üniversitenin Mezuniyet Sonrası Eğitimi Fakültesi'nde eğitim alanında lisans çalışması yapmış, 1975 yılında bilim uzmanlığı, 1979'da da Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nden doktora derecesi almıştır.

Hacettepe Üniversitesi'nde 1983'de doçentlik, 1989'da da profesörlük ünvanını almış, 2009 yılında "Hacettepe Üniversitesi – Bilimde Hizmet Ödülü" almaya layık görülmüş ve 2010 yılında yaş haddinden bu üniversiteden emekli olmuştur. Halen Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nde yabancı dil öğretimi ve program geliştirme konularında bilimsel çalışma ve incelemeler yapan Profesör Demirel'in yayımlanmış uluslararası 36, ulusal 84 olmak üzere toplam 120 makale ve bildirisi ile 32 kitabı bulunmaktadır. Şu ana kadar 52'si doktora ve 53'ü yüksek lisans olmak üzere toplam 105 tezin danışmanlığını yapmıştır.

Özcan Demirel, 1992-1997 yılları arasında YÖK Dünya Bankası Öğretmen Yetiştirme Projesi'nde "Proje Yönetim Birimi" üyesi; 1996-1997 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığı Dünya Bankası Projesi'nde program geliştirme uzmanı, 2000-2002 yılları arasında Avrupa Birliği-MEDA Temel Eğitime Destek Projesi'nde proje eş-başkanı, 1995-2007 yılları arasında da Milli Eğitim Bakanlığı adına Avrupa Konseyi Dil Politikaları Bölümü'nde Türkiye delegeesi olarak görev yapmıştır. Halen, Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Eğitim Fakültesinde yarı zamanlı olarak çalışmakta ve Eğitim Programları ve Öğretim Derneğinin başkanlığını yürütmektedir. Profesör Demirel, evli olup iki çocuk ve dört torun sahibidir.

İÇİNDEKİLER

25. Baskıya Ön Söz	iv
27. Baskıya Ön Söz.....	v

1. BÖLÜM

PROGRAM GELİŞTİRMEDE TEMEL KAVRAMLAR

Eğitim Programı	1
Program Geliştirme.....	5
Eğitim Programı, Öğretim Programı ve Ders Programı.....	6
Eğitim Programı ve Öğretim	6
Örtük Program	7
Tartışma Soruları.....	7
Kaynaklar.....	8

2. BÖLÜM

PROGRAM GELİŞTİRMEDE KURAMSAL TEMELLER

Program Geliştirmenin Tarihsel Temelleri	9
Yurt Dışında Program Geliştirmenin Tarihsel Gelişimi	9
Türkiye’de Program Geliştirmenin Tarihsel Gelişimi	12
Program Geliştirmenin Felsefi Temelleri.....	16
Başlıca Felsefeler.....	18
Eğitim Felsefeleri.....	19
Program Geliştirmenin Psikolojik Temelleri.....	24
Davranışçı Kuramlar.....	25
Bağlaşımcılık-Bitişiklik Kuramı	25
Klasik Koşullama.....	25
Edimsel Koşullama.....	26
Programlı Öğrenme	26
Davranışçılık ve Eğitim Programları	27
Bilişsel Alan Kuramcıları.....	28
Piaget'nin Bilişsel Gelişim Kuramı	29
Ralph Tyler'ın Program Geliştirme Çalışması	29
Gagne'nin Öğretim Durumları Modeli.....	29
Guilford'ın Zihinsel Becerileri Sınıflaması	31
Biliş Alan Kuramları ve Eğitim Programları	31

Hümanistik Psikoloji	33
Gestalt Kuramı.....	33
Maslow'un İhtiyaç Kuramı.....	33
Rogers'ın Teröpatik Öğrenme Kuramı	35
Hümanistik Psikoloji ve Eğitim Programı	36
Program Geliştirmenin Toplumsal Temelleri.....	36
Okul-Toplum İlişkilerinin Düzenlenmesi	39
Eğitimde Değişikliklerin Planlanması.....	40
Tartışma Soruları.....	40
Kaynaklar.....	41

3. BÖLÜM

EĞİTİM PROGRAMI TASARIMI

Eğitim Programı Tasarımı Yaklaşımları	43
Eğitim Programı Kapsamı.....	43
Eğitim Programının Tasarımı, Değerlendirilmesi ve Geliştirilmesi Arasındaki İlişkili.....	45
Eğitim Programı Tasarımı Yaklaşımları	47
Konu Merkezli Program Tasarımlar	48
Öğrenen Merkezli Tasarımlar.....	49
Sorun Merkezli Tasarımlar	50
Modüler Program Tasarımı	51
Eğitim Programının Tasarımı, Değerlendirilmesi ve Geliştirilmesi Ölçütleri.....	55
Eğitim Programı Tasarımı Modeli Örneği.....	57
SUPSKY Eğitim Programı Tasarımı Modeli	58
Kaynaklar.....	63

4. BÖLÜM

EĞİTİMDE PROGRAM GELİŞTİRME MODELLERİ

Eğitim Programı Modelleri	65
Avrupa'da Yaygın Olan Eğitim Programı Modelleri	68
Türkiye'de Yaygın Olan Eğitim Programı Modelleri.....	69
Tartışma Soruları.....	77
Kaynaklar.....	78

5. BÖLÜM

PROGRAM GELİŞTİRMENİN PLANLANMASI

Program Geliştirme Çalışma Gruplarının Oluşturulması.....	79
Program Karar ve Koordinasyon Grubu.....	80
Program Çalışma Grubu.....	81
Program Danışma Grubu.....	81
Program Geliştirme Çalışma Planı.....	82
İhtiyaç Saptama.....	85
İhtiyaç Saptamada Temel Sorunlar.....	86
Örnek Olay.....	87
İhtiyaç Tanımı.....	88
İhtiyaç Analizi İçin Örnek Durumlar.....	89
İhtiyaç Değerlendirmenin Ortaya Çıkışı.....	90
İhtiyaç Değerlendirme Süreci.....	91
Örnek İhtiyaç Değerlendirme Formatı.....	95
İhtiyaç Değerlendirme Teknikleri.....	95
Anket Geliştirme-Delphi Tekniği.....	95
Delphi Tekniği Uygulamaları.....	98
Progel (Dacum) Tekniği.....	99
PROGEL-DACUM Çalışmasının Yürütülmesi.....	100
PROGEL-DACUM Yaklaşımına Göre Yapılan Bir Meslek Analizi.....	103
Gözlem.....	104
Meslek (İş) Analizi.....	106
Ölçme Araçları-Testleri.....	107
Görüşme-Grup Toplantıları.....	107
Kaynak Tarama.....	108
Literatür Taraması.....	108
Raporların Değerlendirilmesi.....	108
Mevcut Programın İncelenmesi.....	109
Tartışma Soruları.....	109
Kaynaklar.....	110

6. BÖLÜM

PROGRAM TASARISI HAZIRLAMA

Hedef.....	111
Hedeflerin Aşamalı Sınıflaması.....	113
Hedeflerin Nitelikleri.....	115
Hedef Yazma İlkeleri.....	115
Hedeflerin Davranışlara Dönüştürülmesi.....	116
Hedef-Davranışları Yazma İlkeleri.....	116
Hedef ve Davranış Yazmada Farklı Yaklaşımlar.....	121
Eğitim Hedeflerinin Boyutlandırılmış Aşamalı Sınıflaması.....	123
Bilgi Boyutunun Alt Grupları.....	124
Bilişsel Süreç Boyutu.....	131
Bilişsel Süreç Boyutunun Alt Grupları	131
İçerik	138
İçeriğin Seçimi.....	138
İçeriğin Düzenlenmesi	139
İçeriğin Örgütlenmesinde/Düzenlenmesinde Kullanılan Stratejiler.....	142
Doğrusal Programlama Yaklaşımı.....	143
Sarmal Programlama Yaklaşımı.....	143
Modüler Programlama Yaklaşımı.....	144
Piramitsel ve Çekirdek Programlama Yaklaşımı	144
Konu Ağı-Proje Merkezli Program Yaklaşımı.....	145
Sorgulama Merkezli Programlama Yaklaşımı.....	145
Hedef-İçerik Çizelgesi (Belirtke Tablosu)	147
Ünite Analizi.....	148
Hedef-İçerik ve Zamanlama	150
Eğitim Durumlarının Düzenlenmesi	151
Öğrenme Yaşantıları	151
Öğrenme Stilleri	152
Öğrenme Stratejileri.....	155
Anlamlandırma Stratejisi	156
Örgütlenme Stratejisi	156
Tekrar Stratejisi.....	157
Öğrenme Modelleri.....	157
Buluş Yoluyla Öğrenme Modeli	157

Programlı Öğrenme.....	158
Bireyselleştirilmiş Öğretim Sistemi (Keller Planı).....	158
Bloom'un Tam Öğrenme Modeli.....	159
Gagne'nin Öğrenme Modeli.....	160
Anlamli Öğrenme.....	161
Caroll'ın Okulda Öğrenme Modeli.....	161
Glaser'in Temel Öğretme Modeli.....	161
Öğretme Durumları.....	162
Eğitim Durumunun Özellikleri.....	163
Öğretme Stratejileri.....	164
Öğretme Yöntemleri.....	165
Öğretme Teknikleri.....	166
Eğitim Durumlarının Değişkenleri.....	167
Alternatif Eğitim Durumları.....	168
Sinama Durumu.....	168
Bilişsel Alanla İlgili Sinama Durumları.....	170
Duyuşsal Alanla İlgili Sinama Durumları.....	175
Devinişsel Alanla İlgili Sinama Durumları.....	178
Tartışma Soruları.....	179
Kaynaklar.....	180

7. BÖLÜM

PROGRAMIN DENENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Programların Denenmesinde İzlenecek Aşamalar.....	183
Programın Alanda Denenmesi (Alan Testi).....	186
Program Değerlendirmenin Anlamı.....	188
Değerlendirme Çeşitleri.....	189
Tanılayıcı Değerlendirme (Diagnostic Evaluation).....	189
Biçimlendirici Değerlendirme (Formative Evaluation).....	189
Düzeş Belirleyici Değerlendirme (Summative Evaluation).....	190
Program Değerlendirmesine İlişkin Yaklaşımlar.....	190
Hedefe Dayalı Değerlendirme Modeli.....	190
Metfessel-Michael Değerlendirme Modeli.....	191
Provus'ın Farklar Yaklaşımı ile Değerlendirme Modeli.....	192
Stake'in Uygunluk-Olasılık Modeli.....	193
Stufflebeam'in Bağlam, Girdi-Süreç ve Ürün Modeli.....	194

Stufflebeam Toplam Değerlendirme Modeli	195
Eisner'in Eğitsel Eleştiri Değerlendirme Modeli	195
Stake'in İhtiyaca Cevap Verici Program Değerlendirme Modeli.....	196
Demirel'in Analitik Program Değerlendirme Modeli.....	197
Program Değerlendirmede Temel İşlemler.....	199
Anlamın Kesinleştirilmesi.....	200
Amacın Belirlenmesi	200
Anahtar Tarafların Belirlenmesi.....	201
Olanakların ve Engellerin Belirlenmesi	201
Yanıt Aranacak Soruların Belirlenmesi.....	201
Tasarının Kesinleştirilmesi.....	202
Verilerin Toplanması	202
Verilerin Çözümlemesi	202
Sonuçların Yorumu ve Raporlanması.....	203
Tartışma Soruları.....	203
Kaynaklar.....	204

8. BÖLÜM

PROGRAMA SÜREKLİLİK KAZANDIRILMASI

Ar-Ge Yaklaşımı (Programın Düzeltilmesi ve Geliştirilmesi).....	205
Program Geliştirme Uzmanı ve Öğretmenin Program Geliştirme Sürecindeki Görev ve Sorumlulukları	206
Program Geliştirme Uzmanı ve Öğretmenin Ulusal Düzeydeki Görev ve Sorumlulukları.....	206
Program Geliştirme Uzmanı ve Öğretmenin Okul Düzeyindeki Görev ve Sorumlulukları.....	207
Program Geliştirme Sürecini Engellenen Etmenler ve Çözüm Önerileri.....	208
Program Geliştirme Çalışmalarında Karşılaşılan Güçlükler.....	208
Tartışma Soruları.....	212
Kaynaklar.....	212

9. BÖLÜM

PROGRAM GELİŞTİRMEDE YENİ YÖNELİMLER

Çoklu Zekâ Kuramı.....	214
Çoklu Zekâ Kuramı ve Program Geliştirme.....	216
Çoklu Zekâ Kuramında Ölçme ve Değerlendirme.....	218

Etkin Öğrenme	219
Etkin Öğrenmede Öğrenci Etkinlikleri.....	220
Etkin Öğrenme ve Program Geliştirme	222
İşbirliğine Dayalı Öğrenme.....	223
Yaşam Boyu Öğrenme	226
Program Geliştirme Süreci.....	229
Öğretim Stratejisi	230
Değerlendirme.....	230
Yaratıcı Düşünme	230
Eleştirel Düşünme	231
Eleştirel Düşünme Becerileri.....	232
Eleştirel Düşünme Becerilerine Göre Hazırlanmış Örnek Ders Planı.....	233
Geleneksel Yaklaşımın Eleştirisi.....	234
Yeni Ders Planının Amaçları	234
Yeni Ders Planında Yer Alan Eleştirel Düşünme Becerileri	234
Yeni Ders Planının Ana Hatları.....	234
Değerlendirme.....	235
Yansıtıcı Düşünme	236
Yapılandırıcılık	237
Proje Tabanlı Öğrenme.....	240
Beyin Temelli Öğrenme.....	242
Beynin Yapısı ve Öğrenme.....	242
Beyin Temelli Öğrenme.....	243
Basamaklı Öğretim Programı.....	244
Kuantum Öğrenme	248
Tartışma Soruları.....	254
Kaynaklar.....	255
Program Geliştirme Alan Çalışması	257

EKLER

EK 1. Fen ve Teknoloji Dersi 6. Sınıf Işık ve Ses Ünitesi – Yeni Taksonomiye Uygun Belirtke Tablosu.....	260
EK 2. Sosyal Bilimler İçin Taslak Eğitim Programı	261
EK 3. Çoklu Zekâ Kuramına Dayalı Okul Öncesi Matematik Ders Programı.....	273
EK 4. Yapılandırıcılık Yaklaşımına Dayalı İnsan Hakları ve Vatandaşlık Eğitimi Ders Programı	282

EK 5. Beyin Temelli Öğrenme Yaklaşımına Dayalı İngilizce Örnek Ders Planı.....	291
EK 6. Basamaklı Öğretim Programı Uygulamasına İlişkin Örnek Ders Programı.....	293
EK 7. 2004 İlköğretim Programları.....	303
EK 8. 7. Sınıf Matematik Dersi İçin Taslak Öğretim Programı.....	316
EK 9. Felsefe Dersi İçin Taslak Öğretim Programı	344
EK 10. Eğitim Programlarını Değerlendirme Ölçeği	371
EK 11. Bilişsel Davranışlar, Duyuşsal Özellikler ve Devinişsel Beceriler Eylemsiler Listesi	374
TERİMLER SÖZLÜĞÜ.....	377
AD BULDURUSU.....	381
KONU BULDURUSU.....	383

ÇİZELGELER LİSTESİ

Çizelge 1. Eğitim Programlarını Etkileyen Eğitim Felsefeleri	23
Çizelge 2. Bilişsel Alan Hedeflerini Davranışa Dönüştürmede Kullanılan Eylemsiler (Fiilimsiler)	117
Çizelge 3. Duyuşsal Alan Hedeflerini Davranışa (Özeliğe) Dönüştürmede Kullanılan Eylemsiler	118
Çizelge 4. Devinişsel Alan Hedeflerini Davranışa (Beceriye) Dönüştürmede Kullanılan Eylemsiler	119
Çizelge 6. Boyutlandırılmış Aşamalı Sınıflama Çizelgesi.....	124
Çizelge 7. Bilişsel Süreç Boyutunun 6 Kategorisi ve İlişkili Oldukları Bilişsel Süreçler	137
Çizelge 8. Örnek Belirtke Tablosu Vatandaşlık Bilgileri, Ünite VII. Hürriyetçi Demokrasimizde Temel Hak ve Ödevlerimiz Belirtke Tablosu	147
Çizelge 9. Örnek Ünite Analizi Tablosu 5. Sınıf Fen Bilgisi “Vücudumuz” Ünitesi, “Dolaşım Sistemi” Bölümü Analiz Tablosu.....	149
Çizelge 10. İlköğretim 2. Sınıf Hayat Bilgisi Programı Üniteleri ve Süreleri	150
Çizelge 11. Hedef, Yaklaşım, Strateji, Yöntem ve Teknik İlişkisi.....	165
Çizelge 12. Çoklu Zekâ Kuramında Değerlendirme Teknikleri.....	219

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Eğitim Programının Kapsamı ve Tasarım Süreçleri.....	44
Şekil 2. Eğitim Programının Tasarımı, Değerlendirilmesi ve Geliştirilmesi Arasındaki İlişki.....	45
Şekil 3. Konu Merkezli Tasarımlar	49
Şekil 4. Öğrenen Merkezli Tasarımlar	50
Şekil 5. Sorun Merkezli Tasarımlar	51
Şekil 6. Modüler Program Tasarımı.....	52
Şekil 7. Sistemin Öğeleri.....	53
Şekil 8. Sistem Yaklaşımı ile Program Tasarımı	53
Şekil 9. Eğitim Programının Boyutları	55
Şekil 10. SUPKSY Eğitim Programı Tasarımı Modelinin Yapısı.....	62
Şekil 11. Program Geliştirmede Taba Modeli.....	65
Şekil 12. Program Geliştirmede Tyler Modeli.....	66
Şekil 13. Taba-Tyler'ın Program Geliştirme Modeli	67
Şekil 14. Sistem Yaklaşımına Göre Program Geliştirme Modeli.....	68
Şekil 15. Program Geliştirme Modellerinin Karşılaştırılması	69
Şekil 16. MEB Program Geliştirme Modeli	71
Şekil 17. MEB Yeni Program Geliştirme Modeli.....	74
Şekil 18. Demirel'in 'Eğitimde Program Geliştirme' Modeli	76
Şekil 19. İşlem-Zaman Çizelgesi.....	82
Şekil 20. Pert-İşlem Ağı	83
Şekil 21. Program Geliştirme Akış Şeması.....	84
Şekil 22. Eğitimde Program Geliştirme Süreci	111
Şekil 23. Öğrenme Stratejileri	156
Şekil 24. Programın Denenmesi Aşamaları	184
Şekil 25. Demirel'in Analitik Program Değerlendirme Modeli	197
Şekil 26. Çoklu Zekâ Kuramında Planlama Sorunları	217
Şekil 27. Basamaklı Öğretim Programının Düzeyleri	245

1. BÖLÜM

PROGRAM GELİŞTİRMEDE TEMEL KAVRAMLAR

Bu bölümde, eğitim programı ve eğitimde program geliştirme kavramları üzerinde açıklamalar yapılmış ve yeni bir tanıma gidilmiştir.

EĞİTİM PROGRAMI

Eğitim programı kavramının kullanılmasının, MÖ birinci yüzyıla kadar uzandığı belirtilmektedir. Julius Ceaser ve askerleri, Roma'da yarış arabalarının, üzerinde yarıştığı oval biçimdeki koşu pistini Latince curriculum (İngilizce track: koşu yolu) olarak kullanmışlar ve bu kavram, koşu pisti olarak bilinen somut bir kavramdan, bugün ders programı anlamında kullanılan soyut bir kavrama doğru geçişi sağlamıştır. Bu süreçte, eğitim programı (curriculum) “**izlenen yol**” anlamında eğitimde de kullanılmaya başlanmıştır (Oliva, 1988: 4). Bu nedenle, kelimenin etimolojik yapısından hareket eden kimi eğitimci yazar ve düşünürler “izlence” sözcüğünü kullanmayı yeğlemektedirler. Eğitim programı için kimi düşünürler de bu kavram için yetiştirmekten yola çıkarak yetişek sözcüğünü kullanmayı benimsemiş, ama daha çok eğitim programı kavramı günümüze kadar kullanılmamıştır. Ancak, eğitimde program kavramı, pek çok düşünür ve eğitim bilimcisi tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır.

Genel olarak, 20. yüzyıla kadar “konular listesi” anlamında kullanılan eğitim programı kavramının tanımı üzerinde çeşitli yorumlar yapılmış ve bu yorumlar arasında ortak olanlardan en çarpıcı olanlar yan taraftaki gibi sıralanmıştır (Oliva, 1988: 6):

E	
Ğ	
İ	
T	
İ	
M	
P	
R	
O	
G	
R	
A	
M	
I	

konular listesidir.
ders içerikleridir.
çalışmaların programlanmasıdır.
öğretim materyalleri listesidir.
derslerin sıralanmasıdır.
hedef davranışlar grubudur.
okul içinde ve dışında öğretilen her şeydir.
okul personeli tarafından planlanan her şeydir.

Ancak, eğitim programları üzerinde uzmanlaşmış eğitim bilimcilerinin tanımlarına baktığımızda daha kapsamlı ve betimleyici tanımlarla karşılaşmaktayız. Öncelikle, Carter V. Good'un hazırladığı eğitim sözlüğünde eğitim programı, bir çalışma alanında sertifika ya da diploma alabilmek için sistematik olarak sıralanması gereken dersler ya da konulardan oluşan bir liste anlamında kullanılmaktadır (Good, 1973: 157).

Caswell ve Campbell (1935: 66), eğitim programını konular listesi olarak değil, daha çok, öğrencilerin, öğretmenlerin rehberliği altında kazandıkları yaşantıların tümü olarak görmektedirler.

Saylor, Alexander ve Lewis (1981: 8) ise programı, "eğitilecek bireylere, öğrenme yaşantılarını kazandırma planı" olarak tanımlamaktadırlar. Tabı da benzer bir tanımla, eğitim programının öğrenme planı olduğunu belirterek, tanımı, program öğelerini sıralayarak yapar. Tabı'ya (1962: 11) göre, bütün eğitim programları nasıl tanımlanırsa tanımlansın, belli öğelerden oluşur. Bunlar, hedefler ve hedef davranışlar, içeriğin seçimi ve örgütlenmesi, öğrenme-öğretme süreci ve son olarak da hedeflerin değerlendirilmesidir.

Ronald C. Doll (1986: 8) ise, eğitim programını, okul sorumluluğunda öğrencilerin değerlerini, tutumlarını, tavırlarını değiştiren, becerilerini geliştiren, bilgi ve anlayış kazanmalarını sağlayan hem süreç hem de içerik olarak tanımlamış ve okulun kontrolünde öğrencilerin tüm yaşantılarının düzeni olarak görmüştür.

Tanner ve Tanner'a (1980: 43) göre, eğitim programı, okul ya da üniversitelerin sorumluluğunda sistematik olarak geliştirilen bilgi ve yaşantıların yeniden yapılandırılmasıdır.

Albert I. Oliver (1977: 8), eğitim programı ile öğretim programını eş anlamlı görmekte ve bir eğitim programının;

1. Çalışma programı
2. Yaşantı programı
3. Hizmet programı
4. Örtük program (ders dışı etkinlikleri içine alan)

olmak üzere dört öğeden oluştuğunu ileri sürmektedir.

Program kavramına farklı bir açıdan bakan, Robert M. Gagne (1967: 21), konu alanını içerik, hedeflerin ifadesini de gözlenebilir davranış olarak belirtmiş, içeriğin düzenlenmesi ve öğrencilerin giriş becerilerinin ön değerlendirilmesinin birlikte ele alınması gerektiğini önermiştir.

Mauritz Johnson (1967: 130), "öğrenme ürünlerinin yapılandırılması" anlamında eğitim programının tanımını ortaya koyarken Gagne ile aynı görüşte olduğunu belirtir. Ancak Johnson, program geliştirme sistemini çıktı/ürün olarak, öğretim sistemini de girdi olarak algılamaktadır.

“Eğitim programı, istendik hedef ve davranışların kazanılması için stratejilerin belirlendiği yazılı doküman ya da eylem planı olarak tanımlanır.” görüşünü daha çok Taba ve Tyler benimserken, bugün de, pek çok **davranışçı ekole** ve **sistem yaklaşımına** eğilim gösteren eğitimciler aynı görüşü paylaşmaktadırlar. Sözgelimi, Saylor, Alexander ve Lewis eğitim programının, eğitilecek bireylere öğrenme yaşantılarını kazandırıcı bir plan olduğunu belirtmektedirler.

David Pratt (1980), eğitim programını, biçimsel eğitim ve öğretim etkinliklerini örgütlenme takımı olarak görürken, Bondi, öğrenilmesi gerekli olanların belirlendiği öğrenme hedeflerinin bir planı olarak tanımlamaktadır.

Genel anlamda eğitim programı, öğrencilerin yaşantılarını düzenleme olarak tanımlanabilir. Bu anlamda Ertürk de eğitim programını, düzenli eğitim durumları olarak görmektedir. Temelde Dewey'nin eğitim ve deneyim tanımına dayanan bu görüş, okuldaki her şeyi kapsarken, planlı olduğu sürece okul-dışı etkinlikleri de içine alır. Caswell ve Campbell'a göre 1930'lardan bu yana eğitim programı, öğretmenlerin rehberliği altında öğrencilerin geçirmiş olduğu tüm yaşantılardır. Shephard ve Regan, eğitim programının, okulun rehberliği altında, çocukların sürekli kazandıkları yaşantıların ürününü içerdiğini belirtirken, Hass ise eğitim programının, bir eğitim süreci içinde sunulan programda, bireylerin geçirdikleri tüm yaşantılar olduğunu söyler.

Kimi eğitim kuramcıları, eğitim programını bir sistem olarak düşünürler ve onlara göre eğitim programı, sistemi uygulamak için insanlar ve süreçlerle ya da işlemlerin ve personelin örgütlenmesi ile uğraşan bir sistemdir. Orlosky, Smith, Shubert ve Tanner-Tanner bu gruptandır. Kimi eğitim kuramcıları ise eğitim programını konu alanı ya da içerik olarak düşünürler. Bu tanımlara yüzde yüz uyan hiçbir program yaklaşımı yoktur, ancak, herhangi bir program yaklaşımı bu tanıma uygun hale getirilebilir.

Türkiye'de program geliştirme çalışmalarının öncülerinden Varış (1994: 18), eğitim programını, “bir eğitim kurumunun, çocuklar, gençler ve yetişkinler için sağladığı, millî eğitim ve kurumun amaçlarının gerçekleştirilmesine dönük tüm faaliyetleri kapsar” şeklinde tanımlamaktadır.

Ertürk (1982: 95), eğitim programını “yetişek” olarak nitelemekte ve “geçerli öğrenme yaşantıları düzeni” olarak tanımlamaktadır. Ona göre yetişek, öğrenci açısından bir öğrenme yaşantıları düzeni, eğitimci açısından ise bir eğitim durumları düzenidir.

Doğan (1975: 36), eğitim programını “öğrencilerde beklenen öğrenmeyi meydana getirebilmek için planlanmış faaliyetlerin tamamı” olarak tanımlamaktadır.

Posner (1995: 5-9) ise, eğitim programını, farklı bir bakış açısı ile ele almış ve “hem öğretme hem de değerlendirme sürecine karar vermeye olanak sağlayan öğrenme ürünleri dizisi” ya da “bir alanın hedef ve değerlendirme boyutları ile tüm

öğrenilecek konuların planı ya da içerik tasarımı” olarak tanımlamaktadır. Bunun yanı sıra Posner eğitim programını işlevlerine göre kendi içinde farklılaştırarak da tanımlamaktadır (Posner, 1995: 10-12). Buna göre bir eğitim programının beş farklı işlevini vurgulamaktadır. Buna göre program tanımları aşağıdaki gibidir:

Resmi eğitim programı: Program kılavuzunu; hedefleri, ders planlarını, konuların işleniş sırasını, kullanılacak araç-gereçleri ve değerlendirmeyi içeren yazılı program,

İşevuruk eğitim programı: Öğretmenin sınıfta öğrettikleri, bunların nasıl öğretildiği ve öğrencilerin öğrenme ürünlerini kapsayan program,

Örtük eğitim programı: Resmi programda açık olarak belirtilmediği halde öğrencilerin yaşantılarını etkileyen, toplumun norm ve değerlerini içeren program,

Öğretisiz eğitim programı: Resmi ya da işevuruk programa dahil edilmeyen, öğretilmeyen konuları ve bu konuların öğretilmeme sebebini içeren program,

Destekleyici eğitim programı: Resmi program dışında öğrencilerin ilgilerine ve gönüllülük esasına göre planlanmış öğrenme yaşantılarını destekleyen program olarak belirtmektedir.

Buraya kadar verilen tanımlardan hareket edildiğinde ortaya çıkan görüşleri sentezleyen bir tanımları şöyle ifade edebiliriz.

Eğitim Programı

“öğrenene, okulda ve okul dışında planlanmış etkinlikler yoluyla sağlanan öğrenme yaşantıları düzeyi” olarak tanımlanabilir.

Bu tanımda yer alan öğrenen, yaşam boyu devam eden süreçte sürekli öğrenme arzusunda olan bireydir. Bireyi öğrenme sürecinin temelini aldığımızı ve onu bir öğrenen olarak gördüğümüzü kabul edebiliriz. "Okulda" ifadesi ile okul içinde yapılan tüm etkinlikler ile sınıfta öğretilen tüm dersleri içine alan öğretimi, "okul dışında" derken de okul çevresinde ve program dışı etkinlikler olarak dile getirilen örtük programın etkinliklerini kapsadığı söylenebilir. Eğitimde planlanmış etkinliklerin önemi büyüktür. Eğitim bir bakıma kasıtlı kültürleme yolu olarak görüldüğünden eğitim programlarının planlı olması gereği bu deyişle kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Öğrenenlere öğrenme yaşantıları sağlamak eğitim programları aracılığı ile olmaktadır. Bu nedenle öğrenme yaşantıları eğitim programının en önemli boyutu olmak durumundadır. Programın bütününe bir düzenek olarak görülmesinde vurgulanmak istenen, bu düzen içinde sistemli bir yapılanmanın ve sistematik bir sürecin olmasından kaynaklanmaktadır. Bu anlamda düzenek, eğitim programının bir düzen içinde sunmanın gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu açıklamalar ışığı altında yukarıda dile getirilen eğitim programı tanımıyla geçerli bir sonuca varılmak istenmiştir.

PROGRAM GELİŞTİRME

Eğitim programı kavramının yanı sıra çok sık kullanılan diğer bir kavram da program geliştirmedir. İki kavram arasındaki farkı belirlemek amacı ile program geliştirmeyi,

Program Geliştirme

“eğitim programının hedef, içerik, öğrenme-öğretme süreci ve değerlendirme öğeleri arasındaki dinamik ilişkiler bütünü” olarak tanımlamak uygun görölmektedir.

Bu tanımda da bir eğitim programının dört temel ögesi olduğu vurgulanmaktadır. Bu ögeler hedef, içerik, öğrenme-öğretme süreci ile ölçme-değerlendirme. Hedef kavramı içinde öğrenene kazandırılacak istendik davranışlar da yer almaktadır. İçerik ögesi ile eğitim programında hedeflere uygun düşecek konular bütünü düşünölmektedir. Öğrenme-öğretme sürecinde ise, hedeflere ulaşmak için hangi öğrenme-öğretme modelleri, stratejileri, yöntem ve tekniklerin seçileceği belirtilmektedir. Ölçme-değerlendirme ögesinde hedef-davranışların ayrı ayrı test edilip, istendik davranışların ne kadarının kazandırıldığı ve yapılan eğitimin kalite kontrolü vurgulanmaktadır. Bütün bu ögeler arasındaki ilişkilerin dinamik olması ve bu yolla ögelerin birbirini etkilediği, bu etkileşimin de sistem yaklaşımında olduğu gibi sistemin bir ögesinde olan değişme, sistemin tümünü etkiler noktasından hareketle eğitim programının bir ögesinde yapılacak değişmenin programın tümünü etkileyeceği varsayımı temele alınmıştır. Örneğin, eğitim programının ölçme-değerlendirme ögesinde yapılacak bir değişikliğin programın hedef, içerik ve öğrenme-öğretme sürecini de etkileyeceği söylenebilir. Son yıllarda Türkiyede, eğitim sistemimizde öğrenci başarısını ölçmede çoktan seçmeli testlere fazlasıyla yer verilmektedir. Ölçme-değerlendirme ögesinde gittikçe benimsenen bu değişim, eğitim programlarının içerik boyutunu da etkilemekte ve ders kitapları için test kitapları daha çok ağırlık kazanmaktadır. Öğrenme-öğretme sürecinde ise öğretmenlerin çoktan seçmeli sorulardan oluşın testlerde doğru cevabı bulmak için nasıl bir yol izlemeleri gerektiği açıklanmaktadır. Buna bağlı olarak ilgili hedef ve davranışlar da değişime uğramaktadır. Bu ve buna benzer örnekler çoğaltılarak eğitim programının öğeleri arasındaki ilişkilerin dinamik ilişkilerden oluştuğu açıklanabilir.